

Euskera batua (VI). Xabier Kintana, idazlea

Zeruko Argia, 385. zk., 1970-07-19: 16.

Orain arteko elkar-izketak hauxe izan dira: aurrez-aurrez egindako izketa biziak, oraingo hau (denbora exkax baitut) eskutitzez egiña izan da, nik galdetu, arek erantzun, bi, iru aldiz. Ez dut, ba, Kintana jauna ezagutzen. Ba dakit gaztea dala, 23 urte; euskaldun berri eta euskera gaietan ikasia; ipuisari bat irabazi du Deuston; Unibersidade hontan ari da Filosofia ikasten, eta kolejio batean aurrei euskera irakasten ari da; beste nobela bi eta antzerki bat ere ba ditu agertzeko, gutxienez; euskaltzain laguntzaillea da. Bilbon jaio eta bertan bizi da.

Bestetan egin izan ohi dudak bezela: *h*-ak erdi-bideko neurrian idatziko ditut, bai nereak, nere itzak, eta baita erantzunak ere.

Eta noan arira: Kintanaren lehengo erantzunera.

– Orain arte azaldu dituzun lagunen artean osorik nago konforme San Martin eta Satrustegi jaunekin –esaten dit– beraiek nahi duten bidea zinezko erdi-bide eta aurrera-bidea delako.

– Batasunaren auzia nola ikusten duzu? –galdetu diot.

– Batasuna ez da Bizkai-Gipuzkoa arteko arazo bat. Euskalerrri osoarekikoa baizik. Orain indar gutxi eduki arren, literatura zaharrean indar eta frutu berezia eman duten eskualdeak (Nafarroa eta Lapurdi) bizirik konsideratzekoak dira. Euskaldun zaharrek, ilda egon arren, ba daukate auzi honetan zer esana. Maiz entzuten dugu hau: zaharrek ongi dakitela euskera, eta gazteek ez. Pentsa dezagun honetaz: euskalduntasunari bagagozkio oraingo zaharrak lehenagoekiko gaztetxu ume-gorriak besterik ez dirala.

– Baiñan honek ere ba du neurria, ezin dira gaurko gaztelaraz ari diratenak Cervantes baten izkuntza-neurriari begira jarri. Baiñan, zer neurritan eta nola egin behar genduke batasunerako lan hau?

– Batasuna literaturazkoa da lehen pauso honetan –esaten dit–. Beraz, gramatikalari eta izkuntzalariei kasu aundia egin arren, idazleen arazoa da gehien bat. Beraz, idazle ez direnek, euskara teoriari ondo jakin arren, idatziz liburuz eta obra inportantez probatu arte, ez duteke zer esanik izango.

– Nik uste –esan nion– idazle izateko ez da gramatiko bat izan behar, eta gehienetan, alderantziz, gramatikariak ez du izkuntzaren muiñik sumatzen; baiña batasuna nola egin, gramatikariak, teorikoak, ba dakite (nere ustez) idazleak aiña gutxienez. Elkar egin behar luteke lan.

– Idazle ona izateko ez da, zuk ondo diozun bezela, gramatiko on bat izan behar, baiña *gutxienez gramatika* ezagutu behar da, eta ortografiako okerrik ez egin, besterik ez balitz.

– Nik ez nuke orren zorrotz jokatu –esan diot.

– Batez ere euskal-kutsuko erderazko liburuak egiten dituztenetako idazleak direnean eskatu behar zaie hau. Beti izanen da euskaldunago euskera txarrean egindako lantxo umil bat, erderaz egindako "proclive dicotómico" jator bat baiño, Bai, Rikardo Arregiren lanari, eta ez Barojatjarrenari.

– Zure asmoa ikusten dut, eta ondo. Ala ere, ezin ahaztu dugu gure erri hau gaurkoz iru izkuntzatakoak osatzen dugula, eta Euskalerrria osatu nahi badugu, erdeldunak euskaldundu nahi baditugu, *euskaldun ez diranei* euskeraren kezka nolabait sortu behar dizkiegula, ez euskeraren kezka bakarrik, Euskalerrriko diran gai guzien kezka ere bai!; gaur gurekin euskeraz egin eta irakurtzen dugunokin bakarrik bide motxean goaz Euskalerrria osatzeko egin-behar neketsu eta zail hontan. Nere ustez, Euskalerrrian gehien diran gogo-asmoak uts egitea izango litzake. Politika buruz uts izugarria! Nik *Unamuno y el vascuence* ("vascuence" eta guzti) ez nuan arinki erderaz egin; eta berriz ere joka-bide honetako erderaz egin beharko; aurretik *gureak* direnak *gureganatzeko* egiten ditugun askotan alperrikakoak derizkiet, eta *gureak ez diranak* *gureganatzeko* galtzen ari geran bideak eta indarrak lehenbait lehen lanean jarri behar ditugula uste dut.

– Lehen, apolojia egiteagatik, justifika zitezkean erdal liburu hoiek; eta zurea bezala apolojia utsezkoak diranean, gaur ere bai (Urtainez kanpora irakurtzeko gogoia badute beintzat) euskotar eta erdaldun diran hoiek euskal familiara erakartzeko; baiñan literatura eta zientzia iñola ere ez; gutxi gara idazleok eta ez dugu gure luma erdibitu behar.

– Ez nauzu zurekin osorik konforme. Euskera landu behar dugu, noski; *ahal dugun neurri eta eragiñ guzian*, egiten ari geran lanak danak dira beharrezkoak eta behar gendunerakoz neurrituta oso-oso ahulak. Ez genioke, esate baterako, izparringietan gure baserritar euskeldunei erderaz idatzi behar, batez ere bere gai berezietaz ari geranean: hau euskeldunak erderaz irakurtzen jartzea iruditzen zaidalako; eta ezta ere non-nahi erderaz irakurtzeko gai geran Kanboya edo Viet-Nam-eko arazoetaz euskeraz idatzi, beste gure gai asko umezurtz dauzkagulako; hontan defendituko dut puntu hau eta nola nahi. Alere, erderaz egindako literaturak ekarri lezake oraindik, eta batez ere garai isilari eta maltzur hontan! euskerarentzako (gure erria euskeraren beharrera esnatzeko) emaitza aundiak. Sabino Aranak eta Canpion-ek egin zuten hau, eta Iturralde Suit-ek ere bai; Landaburu eta beste batzuk ere bai gero. Gaur ere euskeraz egindako lanekin batera egin beharko dugu erderazkoa ere. Tamalez, noski, dana euskeraz osatzea izango litzake nere pozik aundiena; baiñan gure egoera ahul hau aitortu behar dugu; nik aitortzen dut behintzat. Ez gera kasuistikan sartuko; idazle bakoitzaren asmo eta eragiñak kritika luzea merezi du; egunen batean lan hau egingo ahal dut neronek, gogoia ba dut-eta; gaur esan genezakeana da, orain dala amar urteko euskeraganako jokaerak ez dula gaur balio, eta atzerakoi ere gerta litekeala; idazle bakoitzak bere neurria garai berezian artu behar dio lumari, batez ere izparringietan! Baiñan osora gauzak ahal dutan zuzenena ikusi eta bide hau ikusten dut nik garbi-garbi gure aurrean. Zabala behar du gaur gure bideak; extutik ez dugu danok pasatzerik izango, eta pasatzen ez ba gera ez dugu erririk osatuko, erri-bidean itota geratuko gera. Batasuna egiteko erria euki behar dugu kontuan. Nola egin behar dugula uste duzu erriak onartuko duan batasun hau?

– Batasunari buruz mintzatzeko ezin dagoke erriak berez dionera egin; erriak izketan daki, bai, baiñan euskalki danen batasuna nola lortu lezakenaren asmorik ez du.

Iñongo erriak ez du, eta gureak ere ezin izan. Honetarako azterketak egin behar dituzte hontaz dakitenak, eta gero erriari zuzenbideak eta xehetasunak eman, noski. Baiñan lan hoiek estudio eta aztertze-lan berdiñez oiñarrituak izan behar dute; asko ari dira ortik aho batez betekadak esaten gure literatura klasikoa (Etxepareko, Leizarraga, Atsular, Etxeberri biak, Iztueta, Mogel, Frai Bartolome, Lardizabal...) zoritxarrez eta alferkeriaz urrundik ere ezagutzen ez dutenak, ondo idazten eta gramatika kontuan baiezka eta ezezka aritzeko. *Zeruko Argian* agertzen dan polemika alfer asko ez legoke baldin eta jende artean kultura gehiago balego. Batzuk gogoko izan ez arren, batasuna biologi aldetik burutuko da duda gabe; idazle langilleenak, gaiñera, euskera batuan ari dira, gehienak beintzat. Etorkizuna berauegan dagoela ezin uka.

– Gazteriak ere ba ditu bera akatsak –esan nion– askotan epaille erraxegiak dira; etiketak jartzeko abillidatea errega da.

– Gazteei egindako kritikak (euskera mordoillua darabilkitela eta abar) ez dira arrazoizkoak gehienetan. Idatzi, guztiok dakigu; egia da, gazteok gaizkiago egiten dugu zahar batzuk baiño; baiñan ekiñari ikasiaz goaz. Honen exenplo begiramengarriena Rikardo Arregi bera izan zen. Konpara bedi aren lehengo eta azkeneko artikulurik.

– Danak aitortu behar dugula uste dut, zuek, gazteak, eta ain gazte ez geran besteok ere bai –esan nion– *batasun* lan honeri alderdikeria (*Politika* baiño *alderdikeria*) usain gehiegi eman diogula. Zurea entzun nahi nuke hontaz.

– Nolabait, batasuna politika-usainekoa dela esaten da. Eman dezagun horrelaxe dala; baiña gauza jakiña da, hala ere, antibatasuna aspaldian *euskera* garbia predikatzen zutenengandik datorrela. Eta berauek, hain zuzen, bai egin nahi dutela antibatasuna (besterik ez baita) bere bandera.

– Beste auzi larri bat ikusten dut nik burruka hontan: Euskaltzaindia dugu gure errian bertan eta gaur bizirik-edo geratu dan instituzio bakarra. Idazleak izkuntzaz kezka (eta kezka larriak) eukitzea legezkoa da, eta behar-beharrezkoa ere bai. Alere, ez ahal zerate euskaltzain zeraten idazle batzuk zuen Euskaltzainditik kanporako lanetan gehiegi nabarmentzen ari?

– Ba liteke; baiñan Euskaltzaindia batasun lanetan geldu, eta batzuetan atzeraka!, dabil –esan ziran–. Goazen bidetik emendik milla urtetara beste batzar nagusiago bati egingo dio Euskaltzaindiak lan hau egiteko eskabidea. Eta zoritxarrez nik ez dut ainbeste denbora, eta nere kidekoek ere ez, eta ezta euskera berak ere. Ni eta euskal idazleen elkarteko ogeitamarrak, idazleak gera; hau da: idatzi egiten dugunok gara; eta idazleok batasuna premiazkoa dugu eguneroko lanak nola egin jakiteko. Orregatik, batasuna mundu guziak nahi duela ikusi arren, iñortxok ere orretarako ezer egiten ez zuela ikusiaz, Baionan bildu giñen eta saio eta buruko min askoren ondoren atera da laster *Batasunaren Kutxa*-n ikusiko duzuna. Ondo? Txarto? Geroak esango du hori. Guk ondoen dagoena egin dugu behintzat.

– Ez dut dudarik; nik fede ona errez eraxkitzen diot gizonari, fede ona askok uste baiño ugariago dala uste dutalako; ala ere, gure auzi larri hontan, Euskaltzaindiaren bidez lanak egiten gehiago saiatzeak on aundiak ekarriko dizkigula uste dut, eta Euskaltzainditik kanpora egiten diranak (eta batzuk, nahi eta nahi ez, aurka ere ai) gure artean gauza asko apurtuko ditulakoaren beldur naiz. Euskaltzaindiak ba du gai ontaz

erresponsabilidadea, hauxe ari naiz idaz-lan bakoitzean esaten, eta zuk zer diozu zuek, idazle-gazteak duzutenaren erresponsabilidade onetaz?

– Euskal idazleen Elkarteak ez du Euskaltzaindiaren lekua artu nahi –erantzun ziran Kintana jaunak–. Guetariko gehienak *euskaltzaiñak gera, baiña orretaz gaiñera, eta batez ere, idazleak*. Ortik gure Elkarte honen zergatia eta premia. Idazle geran aldetik nola idatzi jakin nahi izan dugu eta batasuna egiteko zegoela ikustean, eta iñork ez zuela egiten ikusirik, gerok egin eta moldatu dugu Mitxelena jaunaren babesean. Euskaltzaindiak aurretik egin balu, zer esanik ez, guk huraxe onartuko gendukean. Esate baterako, argi dago Arantzazuko batzarra Baionakoaren ondorio bat besterik ez zela izan.

– Eta kanpotik egin ahal izan duzuten lan hori ezin zenduten barrutik egin?

– Egia esateko, Euskaltzaindia aspaldi onetan bizkaitar, nafar eta lapurtarren begi izutuen aurrean doan bidetik segiez gero, laixter Giputzaindia biurtuko da. Litujiaren aurrean Nafarroan eta Lapurdin egon diran protestak proba biziak zaizkigu onetaz. Hau autsi behar da edo ez da gehiago *batasunik* izango, *gipuztasuna* baizik.

– Eta zuek Euskaltzaindia zerate!...

– Guk ez dugu or aginterik; eta artu diren *agiriak* ere ez ditu aginte horrek onartu. Ez dugu idazleok lan hau Euskaltzaindiaren babesean egiteko girorik arkitu. Nola nahi, esanak esan, batasuna nobelak, obrek, antzerkiek, poesiek egiten dute eta ez tabernako edo gure izparringietan erakusten ditugun asarreketak alferrek. Idazleen langilletasunean dago dena. *Batasunaren Kutxa* izenez agertuko dan liburuarekin azalduko da batasunaren alde daude askoren izen-zerrenda. Kontsideragarri diteke berauen adiña, obra eta langilletasuna (hau da, zenbatasuna eta nolakotasuna) besteen aurrean.

– Guk, euskaldunok, editorial aundi eta indartsu baten behar gorri-gorrian gaude –esan nion–. Hau da batasunaren behar aundienetako bat. Gaurkoz, eta Euskaltzaindiak (eta len bait len!) bere zuzenbideak garbi eman eta erakusten dizkigun bitartean, asko dira nora eta nola jo ez dakitenak. Editorial arloan ere kezka berak dabilzkigu, bai ume-ikastola mailean eta baita beste literatura mailletan ere. Auzi hau osoki erabaki bitartean, ez ahal duzu zuk uste gure editorialak *h*-kin edo *h*-gabeak berdin artu behar litukela, eta zergatik zuek ez duzute hau onartzen? Alderantziz, zergatik dituzute batekora bakarrik behartzen?

– Editorial guztiek jabe bat izan ohi dute, eta bakoitzak bide batzuk markatu dizkio editorialari. Guk ez dugu orain arte editorialeetan *h*-ganako erreztasunik sumatu. Rikardo Arregik ondo esan zuen hau aspaldi. Ez genduen tokia egin behar izan diogu gure bideari. Orain kexa? Editorial inpartzial bat balego, bestelako txoriak abestuko luke; baiñan nork egingo du orrelakoa gaur egun?

– Nere ustez behar aundian gaude hauxe egiteko; *biak: batasuna eta batasuna errez, merke eta ugari zabaltzeko bideak* behar ditugu; gaur ahal dugun neurri txikian, noski, baiñan baita *ahal dugun neurri guzian, osoan ere!*

Hau izan da bizkaitar gazte honekin eskutitzez izandako elkar-izketa. Gaztedi honek, beste euskal-belaunetan gerta ohi izan dan bezela (ogeitamaikean, ogeitamaseian) badakar bere indarra. Indarra behar dugu, baiñan ez indarra bakarrik, ezagun-argi eta zentzutasunarekin uztarritutako indarra. Gure erriko giza-belaunak bata besteagandik (ez adiñez, kulturaz eta oitueraz baizik) geitxo urrundu zaizkigu; elkar-

jakitearen uts aundi hau ageria da, baiñan guk gureari begira behar diogu lehen, eta zearo gaixtotuta eta danon kalterako txartuta arkitzen dut eten-aldi honen giro hau.

Ez ote dugu, oraindik, elkar egiteko zentzutasun eta biotzik izango?